

УДК 373.3.016:003]:004(045)
DOI 10.31494/2412-9208-2020-1-1-123-131

**ON METHODOLOGY PROBLEM OF INTEGRATED LESSONS
OF LITERARY READING BASED ON USING THE INFORMATION
TECHNOLOGIES**

**ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ
ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Svitlana YATSYNA,

candidate of Pedagogical Sciences

<https://orcid.org/0000-0002-6319-3829>

svt.yatsina@gmail.com

*Cherkasy Bohdan Khmelnytsky
National University*

Світлана ЯЦИНА,

кандидат педагогічних наук

*Черкаський національний
університет імені Богдана
Хмельницького,*

✉ 24 Ostafii Dashkovych St.,

Cherkasy, Cherkasy Region, 18000

✉ вул. Остафія Дашкевича, 24,

Черкаси, 18000

Original manuscript received: January 17, 2020

Revised manuscript accepted: February 11, 2020

ABSTRACT

The article focuses on the methodology problem of the integrated lessons of Literary Reading based on the Information Technologies in primary school. The study analyzes the questionnaire conducted among the 4th grade students, and conversations with teachers to identify the status of solving this methodological problem in current practice. The results of the study show that primary school teachers apply the integrated lessons rather rarely due to the lack of methodological development of this problem in primary education methodology and the lack of methodological textbooks providing models of the integrated lessons for the 3d-4th grade students applying the elements of Literary Reading and Natural Sciences, Folk Art, Fine Arts, Labour Education, Mathematics, etc. Since there are materials for the integrated lessons for the 1st-2nd grade students, the author was encouraged to study this problem and develop practical recommendations for the organization and methodology of conducting the integrated lessons in 3d-4th grades. The study presents lesson samples for the Information Technologies to be used, the methodological development of the integrated lesson for the 3d grade students using interdisciplinary approach of Literary Reading, Native Language and Natural Sciences, etc. Within the framework of the offered lesson, the attention is focused on the integration of lesson elements primarily of Literary Reading and Language, in particular, the development of communicative speech, since the processes of constructing oral and written utterances are naturally interrelated and promote the development of logic thinking, speech culture, creative use of language means, precision of thought. Besides, learning materials in Literary Reading and Natural Sciences are offered to involve the advent of spring, the emergence of its first features related to the students' observation of natural phenomena and knowledge gained at Natural Sciences lessons.

The article is intended for primary school teachers, postgraduate students, undergraduate students and Master's Degree students of the specialty "Primary education.

Key words: *integrated lesson, information technologies, "New Ukrainian School" concept, primary school students, game activity.*

Вступ. Сучасному вчителю слід звернути увагу на такі методичні явища, як міжпредметні зв'язки та інтеграція навчання. Це зумовлено оптимізацією сучасного освітнього процесу, яка поступово переходить від ускладнення змісту до практико-орієнтованого навчання.

Ураховуючи той факт, що вчителі початкової ланки є багатопредметниками, реальність втілити інноваційну технологію інтегрованого навчання буде успішною.

Ідеї інтегрованих зв'язків є передовими в педагогічній науці, оскільки вчителі-практики часто вдаються до зближення, поєднання певних матеріалів з уроків української мови, літературного читання, образотворчого мистецтва, природознавства, математики. Поєднання інформації з кількох предметів сприяє активізації пізнавальної діяльності дітей, опануванню значного обсягу навчального матеріалу, досягненню цілісності знань та, головне, стимулює інтерес до навчання і відчуття зв'язку з життям.

Про важливість інтеграції змісту і форм навчання підкреслюють О. Біляєв, Л. Варзацька, Т. Донченко, Ю. Колягін, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Светловська. Упровадження інформаційних технологій в освітній процес досліджувався в працях Б. Гершунського, А. Девід, С. Девідсона, Н. Клемешева, Г. Л. Рейз, Г. Селевка, О. Тихомирова та ін. Сутність мультимедійних технологій для інтегрованого використання всіх видів сприйняття інформації (зорової, слухової, графічної, текстової) розглядали Т. Агапова, В. Євдокимов, В. Луценко, Г. Пономарьова. Питаннями інформатизації в початковій освіті займалися Н. Баланюк, Ю. Громова, І. Мураль, А. Циганок, І. Шишка, Л. Югова та ін.

Однак проблема поєднання різних аспектів інтегрованості в навчанні з активним залученням інформаційних технологій у науковій літературі відображена неповною мірою. Це і спонукало до написання цієї публікації.

Метою цієї статті є з'ясування місця й ролі інтегрованих уроків з використанням інформаційних технологій у формуванні ключових компетентностей молодших школярів на заняттях з літературного читання. Завдання: вивчити стан проведення інтегрованих уроків з літературного читання; визначити шляхи інтеграції окремих аспектів різних навчальних дисциплін на заняттях з літературного читання; продемонструвати інформаційні технології під час проведення інтегрованих уроків у початковій школі.

Методи та методики дослідження. Основними методами дослідження є анкетування, бесіда з учителями, спостереження уроків літературного читання в початковій школі, аналіз шкільних підручників та методичної літератури.

Результати та дискусії. Як показує практика, використання інформаційних технологій активно поширюється на уроках літературного читання. Метою таких технологій навчання є підготовка учнів до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства (Співаковський, 2002)

За допомогою інформаційних технологій на уроках літературного читання в учнів ефективно розвивається логічне мислення, оскільки,

вдаючись до застосування прийомів зіставлення, порівняння, виділення головного й другорядного, молодші школярі суттєво розширюють свої знання про той чи той навчальний матеріал.

Використання інформаційних технологій дозволяє вчителю за короткий час отримати більш високий результат у навчанні дітей (Хвещевська, 2017)

Уроки літературного читання покликані не лише розвивати в учнів якості читання (швидкість, виразність, правильність та свідоме читання), а й формувати естетичні смаки, пізнавальні інтереси, установлювати причинно-наслідкові, умовно-причинні зв'язки між подіями, явищами й через слово пізнавати навколишній світ.

Наприклад, у 3 класі учні за підручником читають два тексти в художньому стилі «Співає соловейко». Перший текст-вірш для образного сприймання пташиного співу, а другий – прозовий розповідного характеру з елементом опису зовнішності соловейка. Учням краще буде уявити, який це птах, якщо їм запропонувати через монітор персонального комп'ютера продемонструвати спочатку зображення соловейка, а потім для порівняння схожого на нього жайворонка й подати опис зовнішнього вигляду, характеру співу цієї пташки.

Жайворонок

Співочий птах, трохи більший за горобчика. Довжина його тіла 18 сантиметрів, а вага 3,45 грама. Верхня частина його тіла світло-бура з чорними смужками та плямами. На голові короткий чубчик, який часто піднімається. Крила довгі, широкі зі загостреними кінцями. Нижня частина тіла біло-рудувата. На грудці темні смужки. Дзьобик пісочно-жовтий з відтінком сіруватого кольору. Ніжки коричнево-жовті.

(З підручника зоології)

Після прочитання тексту про жайворонка учням пропонується порівняти його зміст з описом соловейка, поданого в підручнику з літературного читання (Підручник з української мови, 3 кл., 2017), та знайти спільні ознаки зовнішності обох птахів, а потім відмінні риси. Щоб учні зрозуміли відмінність не лише зовнішніх ознак, різницю між місцем мешкання, способом життя, молодшим школярам пропонується прочитати з комп'ютера речення:

Ой, у вишневому садочку там соловейко щебетав (Нар. пісня). Соловейко в тихій гаї весну зустрічає (Т. Шевченко). Пісні жайворонкові сумували за нашими степами й привіллям (Є. Гуцало). Жайворонок злетів з конюшини у високість і заємер (І. Цюпа).

Третьюкласники, зіставляючи нову інформацію, зроблять висновок проте, що соловейко найчастіше оселяється в садках і гаях, а жайворонок – у полях і степах. Після виконання цього завдання варто запропонувати учням послухати спів обох пташок з Інтернету (добірка аудіозаписів «Дітям про птахів і звірят»).

На одному з уроків літературного читання в 4 класі вивчається вірш Миколи Сингаївського «Доц із краплі починається» (Підручник з української мови, 4 кл., 2018), на якому перед молодшими школярами

визначено завдання спочатку навчитися виразно читати поетичний текст, установити відповідність між частковим і цілим («малим» і «великим»), початковою й завершальною стадіями розвитку природних явищ та уявити, яким може бути в майбутньому доросле життя четвертокласників. Підручник пропонує виконати завдання: вибрати з тексту й записати попарно слова, що починаються з малого. Школярі виписують:

*Листя – з листочка
З нитки витчеться сорочка
З пагінця чи бруньки – гілка
З гілки – дудочка, сопілка
Хліб – з маленької зернини
Дощ – із чистої краплини
Річечка – ріка починається з струмка
День турботою почнеться*

За допомогою комп'ютерних технологій можна до кожної пари слів подати фотомалюнки із зображенням цих паралелей (краплинка – дощ, брунька – листочок, нитка – сорочка тощо).

Концепція Нової української школи орієнтує вчителя на організацію ігрової діяльності учнів в освітньому процесі та на акцентацію уваги на проведенні інтегрованих уроків. Саме такий підхід до навчання сприятиме формуванню в молодших школярів цілісного уявлення про світ, оскільки на одному занятті інтегруються схожі проблеми кількох навчальних дисциплін (Нова українська школа, 2018).

Учням четвертих класів було запропоновано дати відповіді на запитання анкети з метою виявлення об'єктивної картини запровадження інтегрованих уроків у початковій школі. В анкетуванні взяло участь 32 учні, відповіді яких розподілилися так:

1. Які уроки Вам найбільше подобаються: А) української мови – 17,5%; Б) літературного читання – 18,8%; В) математики – 11,2%; Г) іноземної мови – 9,3%; Д) природознавства – 15,1%; Ж) фізичного виховання – 11,4%; З) образотворчого мистецтва – 7,3%; І) трудового навчання – 9,4%.

2. Чи практикує ваш учитель на одному занятті поєднання елементів різних предметів: А) так – 18,8%; Б) ні – 81,2%

3. Якщо такі заняття (інтегровані) проводяться, то найчастіше були поєднання: А) української мови, літературного читання, математики – 0; Б) літературного читання, образотворчого мистецтва, фізичного виховання – 16,7%; В) літературного читання, природознавства, трудового навчання – 50%; Г) літературного читання, рідної мови, фізичного виховання – 0; Д) літературного читання, української й іноземної мови – 33,3%.

4. Чи використовував учитель на таких уроках персональні комп'ютери та інші засоби навчання: А) комп'ютери – 33,3%; Б) планшети – 16,7%; В) інтерактивну дошку – 0; Г) інші технічні засоби – 50%.

Як видно з аналізу, уроки літературного читання є серед улюблених шкільних предметів молодших школярів (18,8%). Однак відповіді учнів свідчать і про те, що в шкільній практиці поки що вчителі

рідко вдаються до проведення інтегрованих уроків на основі поєднання компонентів уроків з інших предметів, що вивчаються за програмою. Помітним залишається і той факт, що вчителі не використовують інформаційні технології на уроках.

Причину такого стану вчителі вбачають у тому, що класні кімнати не обладнані комп'ютерною технікою, відсутні інтерактивні дошки, навіть немає їх у кабінетах і класних кімнатах для старшокласників.

У ході опитування учителів початкової школи було виявлено, що на уроках літературного читання їм вдається частіше використовувати інформацію із залученням Інтернету. Зокрема це відбувається на уроках ознайомлення учнів з біографічними даними письменників, творчість яких вивчається за програмою, шляхом виразного читання учнів прозових текстів, поезій, байок. Фрагменти з біографій авторів можна доповнити й фотографіями з сімейних архівів, що подає Інтернет, адже підручники такий ілюстративний матеріал у повному обсязі представити не можуть.

Крім цього, як зазначили вчителі, через Інтернет їм вдається використовувати фрагменти фільмів, побудованих на основі українських телеканалів «Глюк + плус», «Піксель» тощо.

У процесі бесіди з учнями двох черкаських шкіл, які навчаються в четвертому класі, ми переконалися в тому, що учням легше читати текст за підручником, якщо вони чують зразок виразного літературного читання з правильним наголошенням слів, розстановкою пауз у виконанні майстрів слова. Тому молодшим школярам подобається, коли вчитель на уроці пропонує аудіозапис текстів.

Уроки літературного читання уможливають поєднання навчального матеріалу з літератури, рідної мови, природознавства, образотворчого мистецтва, «Я у світі». Особливо це стосується тем про природу, пір року, зв'язних висловлювань за типом мовлення (розповідь, опис, роздум). Проведення подібного інтегрованого уроку буде ефективнішим, якщо вчитель буде вдаватися до використання комп'ютерних програм.

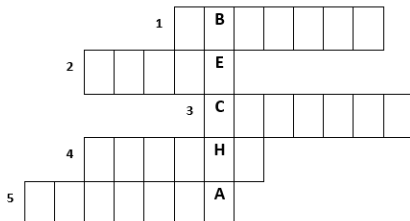
Інтегровані уроки ґрунтуються на реалізації принципу міжпредметних зв'язків, що виникають у процесі навчання в початковій школі. Компоненти уроку з літературного читання вдало поєднуються також з фрагментами уроків образотворчого мистецтва, трудового навчання. Крім підручників, робочих зошитів та інших засобів варто використовувати інтерактивну дошку, монітори індивідуальних комп'ютерів, оскільки підготовлені комп'ютерні програми дають можливість інтегрувати в собі різноманітну друковану інформацію з ілюстративним матеріалом. Подамо фрагмент інтегрованого уроку з літературного читання для учнів 3 класу після опрацювання розділу «Приходь, весно, з радістю!»

1. З'єднай лініями назви весняних місяців і явища природи, які зазвичай з ними пов'язані.

Березень	◆	◆	Зазвичай пвігуть дерева, куші, трав'янисті рослини
Квітень	◆	◆	Зазвичай розпускаються бруньки на деревах і кущах
Травень	◆	◆	Зазвичай розпочинається сокорух у дерев і кущів

Позначте значком «+» зміни, що відбуваються в неживій природі на провесні.

- Небо чисте, безхмарне.
  - Морози змінюються на відлигу.
  - Яскраво світить, але не гріє сонце, сильні морози.
  - Повіває теплий вітерець.
  - Підвищується температура повітря.
  - Йдуть грозові дощі.
  - Небо вкрите низькими сірими хмарами.
  - Падає мокрий сніг, який переходить у дощ.
  - Річки виходять зі своїх берегів.
  - Тане сніг, і скресає крига на водоймах.
2. Розгадай кросворд «Весна»
    1. Назва другого місяця весни.
    2. Воно приносить на весні тепло.
    3. Невеликий потік весни, який утворюється під час танення снігу.
    4. Розлиття річки під час весняного танення снігу та льоду.
    5. Явище природи, яке трапляється навесні після дощу.

3. Поясніть написання слів

Пролісок, підсніжник, первоцвіт, ряст, сон-трава, мати-й-мачуха, кульбаба, фіалка, дзвоники, конвалія, тюльпан, нарцис, бузок, черемха; журавель, лелека, соловейко, жайворонок, зозуля, ластівка, чапля, шпак. (На моніторі комп'ютера з'являються ілюстрації з зображенням квітів та птахів. Учні мають пояснити різницю між проліском і підсніжником, дзвоником і конвалією; жайворонком і соловейком, журавлем і лелекою).

4. Відгадайте загадки

З небокраю, з-за діброви
Вийшли воли чорноброві.
Принесли водиці жбан,
Полили зелений лан. (Хмари)

У садочку понад тином
Я зробив йому хатину,
Він навколо обдивився,
Засміявся й оселився. (Шпак)

Сонечко в траві зійшло,
Усміхнулось, розцвіло.
Згодом стало біле-біле
І за вітром полетіло. (Кульбаба)

Вона цвіте в травневі дні
Між великим листом.
Виснуть квіточки дрібні
З запашним намистом. (Конвалія)

5. З монітора комп'ютера прочитайте тексти і вкажіть, про які місяці в них ідеться.

Застигли в небі холоднії зорі,
Ніяк не прокинеться поле від сну.
Та вітер, що в білих гуляє просторах,
Віщує для мене блакитну весну. (Л. Поліщук)
Ще сніг лежить в яругах і лісах
І терпнуть в лузі котики вербові,
Та вже в бруньках, як в персах, воскреса
Медовий жар живущої любові (Д. Луценко)

Снить весняним суцвіттям земля, і рілля, і поля.
П'ють блакить із ковша піднебесся...
І ти чуєш: душа твоя скресла Від п'яного розвою землі,
Над якою сурмлять журавлі. (Г. Коваль)
Каштани білими свічками Цвітуть,
І день, і ніч горять. Немов для зустрічі із нами
Весна їх світить всі підряд. (М. Комісарова)

6. Випишіть з тексту прикметники і побудуйте з них словосполучення, додавши іменники.

ВЕСНА

Прийшла радісна, гомінка й пахуча весна. Все прокинулось від зимового сну. Дзвінко заспівали працюючі пташки, задзюркотів політ деревами веселий струмочок. День став теплим, привітним, ліс одягнувся в зелене вбрання. Зацвіла на узліссі духмяна черемха, защебетали на деревах дзвінкоголосі пташки. Паростками молоді трав, голубими пролісками й білими підсніжниками вкрилися лісові галявини.

7. Поширте речення так, щоб вийшов текст. Доведіть, що він належить до опису.

Прийшла весна. (До нас прийшла довгождана весна). Повернулись пташки. (З далеких країв повернулись дзвінкоголосі пташки). Ліс ожив. (Весняний ліс ожив, прокинувся від зимового сну). Зацвіли квіти. (На галявинах зацвіли перші квіти: проліски, ряст, сон-трава). Вилетіли бджоли. (З вуликів вилетіли за нектаром працюючі бджоли). Працювати в полі. (У поле вийшли працювати хлібороби).

8. Складіть письмовий опис «Прийшла весна».

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН (подано на моніторі комп'ютера)

1. Перші ознаки весни. 2. Зміни в природі навесні. 3. Весняні турботи на полі.

На уроці бажано використати уривки з музичних творів: Г. Свиридова «Весна і осінь», П. Чайковського «Підсніжник», «Квітень» з циклу «Пори року», Й. Штрауса «Весняні голоси».

Висновок. Отже, проведене наукове дослідження підтвердило актуальність запровадження в освітній процес сучасної школи інтегрованих уроків з широким залученням різноманітних інформаційних технологій, які сприяють формуванню гармонійної всебічно розвиненої особистості молодшого школяра, урізноманітнюють методику проведення уроків літературного читання у початковій школі з метою формування в учнів цілісної картини світу.

Подальшого дослідження потребує такий аспект, як поєднання на уроках літературного читання різноманітних джерел інформації з аудіо- і відеоматеріалами, що пропонує сучасний Інтернет.

Література

1. Співаковський О. В. Педагогічні технології та педагогічно-орієнтовані програмні системи: Предметно-орієнтований підхід / О. В. Співаковський, М. С. Львов // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2002. – № 2. – с. 17 – 21

2. Хващевська О. О. Сучасні педагогічні технології в навчанні молодших школярів / О. О. Хващевська // Молодий вчений. – 2017 – № 9. – с. 20 – 23

3. Українська мова: підр. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. В. Вашуленко, О. І. Мельничайко, Н. А. Васильківська / за ред. М. С. Вашуленка. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2017. – 192 с.

4. Українська мова: підр. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. В. Вашуленко, С. Г. Дубовик, Н. А. Васильківська / за ред. М. С. Вашуленка. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. – 192 с.

5. Нова українська школа – Міністерство освіти і науки України.
<https://mon.gov.ua/.../nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

References

1. Spivakovsky O.V. (2002) Pedagogichni tehnologii ta pedagogichno-orientivani programni systemy: Predmetno-orientivanyi pidhid [Pedagogical Technologies and Pedagogic-Oriented Program Systems: Object-Oriented Approach], *Kompiuter u shkoli ta simii – Computer at school and in family*, 2, 17-11 [in Ukrainian].
2. Khvashchevska O.O. Suchasni pedagogichni tehnologii v navchanni molodshyh shkolariv [Modern Pedagogical Technologies in the Education of Primary School Students], *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 9, 20-23 [in Ukrainian].
3. *Ukrainska mova: pidruchnyk dlia 3 klasu zagalnoosvitniogo navchalnogo zakladu* [Ukrainian Language: Textbook for the 3d Grade of Secondary School], M.V. Vashulenko, O.I. Melnychaiko, N.A. Vasylyvska. – K.: Vydavnychy dim "Osvita", 2017, 192 [in Ukrainian].
4. *Ukrainska mova: pidruchnyk dlia 4 klasu zagalnoosvitniogo navchalnogo zakladu* [Ukrainian Language: Textbook for the 4th Grade of Secondary School], M.V. Vashulenko, S.H. Dubovyk, N.A. Vasylyvska. – K.: Vydavnychy dim "Osvita", 2017, 192 [in Ukrainian].
5. *Nova Ukrainska Shkola – Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy* [New Ukrainian School – Ministry of Education and Science of Ukraine, <https://mon.gov.ua/.../nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>] [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено з'ясуванню проблеми методики проведення інтегрованих уроків з літературного читання з широким залученням інформаційних технологій у початковій школі. У публікації подано аналіз проведеного серед учнів четвертих класів анкетування, бесід з учителями з метою виявлення стану розв'язання цієї методичної проблеми в сучасній практиці. Результати дослідження засвідчили, що вчителі початкової школи рідко вдаються до запровадження інтегрованих уроків, посилаючись на недостатнє методичне розроблення цієї проблеми в методиці початкового навчання, а також на відсутність методичних посібників, де були б представлені зразки інтегрованих уроків для учнів 3-4 класів з використанням елементів літературного читання й природознавства, усної народної творчості, образотворчого мистецтва, трудового виховання, математики тощо. Оскільки існують лише матеріали до інтегрованих уроків для учнів 1-2 класів, це і спонукало автора до вивчення цієї проблеми і розробки практичних рекомендацій щодо організації й методики проведення інтегрованих уроків у 3-4 класах. Представлено фрагменти уроків, де можна використати інформаційні комп'ютерні технології, а також методичну розробку інтегрованого уроку для учнів третього класу з елементами використання міжпредметних зв'язків літературного читання, рідної мови, природознавства тощо. У рамках запропонованого уроку акцентується увага на інтеграції елементів уроків насамперед з літературного читання і мови, зокрема розвитку зв'язного мовлення, оскільки процес побудови усних і письмових висловлювань учнів природньо взаємопов'язані і сприяють розвитку в учнів логічного мислення, культури мовлення, творчого використання мовних виражальних засобів, точності думки. Крім цього, пропонується використання навчального матеріалу з літературного читання і природознавства про прихід весни, появі перших її ознак, пов'язаних зі спостереженням дітей за природними явищами та знаннями, одержаними на уроках природознавства.

Ключові слова: інтегрований урок, інформаційні технології, концепція «Нова українська школа», учні початкової школи, ігрова діяльність.